

COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА "ЄЛОЄВ ПРОТИ УКРАЇНИ"

(Заява № 17283/02)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

6 листопада 2008 року

Це рішення стане остаточним за обставин, викладених у п. 2 статті 44 Конвенції.
Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Єлоєв проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

п. Райт Маруст (Rait Maruste), Голова,
п. Володимир Буткевич (Volodymyr Butkevych),
пані Рената Ягер (Renate Jaeger),
п. Марк Віллігер (Mark Villiger),
пані Ізабель Берро-Лефевр (Isabelle Berro-Lefevre),
пані Миряна Лазарова-Трайковська (Mirjana Lazarova Trajkovska),
пані Здравка Калайджиєва (Zdravka Kalaydjieva), судді,
та пані Клаудія Вестердік (Claudia Westerdiek), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 7 жовтня 2008 року,
вносить таке рішення, що було прийняте того ж дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справа порушена за заявою (№ 17283/02) проти України, поданою відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянином України п. Олександром Володимировичем Єлоєвим (далі — заявник) 18 березня 2002 року.
2. Заявник, якому було надано юридичну допомогу, був представлений п. С. Шевченком, практикуючим адвокатом у місті Харкові. Уряд України (далі — Уряд) був представлений його Уповноваженим — п. Ю. Зайцевим.
3. Заявник, зокрема, стверджував, що його досудове тримання під вартою було незаконним та надмірно тривалим, що не здійснювалась перевірка законності тримання, а також, що тривалість провадження у його справі була надмірною.
4. 5 вересня 2006 року Суд оголосив заяву частково неприйнятною та вирішив направити Уряду скарги за статтею 5 Конвенції та скарги стосовно тривалості провадження. Суд відповідно до пункту 3 статті 29 Конвенції вирішив розглядати питання щодо суті та прийнятності заяви одночасно.

ЩОДО ФАКТІВ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник, 1968 року народження, проживає у місті Херсоні.
6. 26 квітня 1995 року слідчим управлінням по боротьбі з організованою злочинністю у Харківській області Міністерства внутрішніх справ було порушено кримінальну справу за ухилення від сплати податків службовими особами відкритого акціонерного товариства «Быстрые деньги», керівником якого був заявник. У той же час заявник був депутатом Дзержинської районної ради народних депутатів міста Харкова (далі — районна рада) та користувався депутатською недоторканністю щодо притягнення до кримінальної відповідальності.
7. 30 січня 1996 року Орджонікідзевським районним відділом УМВС України міста Харкова було порушено кримінальну справу за обвинуваченням заявника в ухиленні від сплати податків.
8. 14 березня 1996 року слідчим було винесено постанову про притягнення заявника як обвинуваченого у справі, порушеній за ухилення від сплати податків, та постанову про обрання заявнику запобіжного заходу у вигляді підписки про невиїзд. У цей же день, встановивши, що місцезнаходження заявника невідоме, слідчий зупинив слідство та оголосив заявника в розшук.

9. 2 жовтня 1996 року прокурором Харківської області було внесено подання до районної ради про надання згоди на притягнення заявника до кримінальної відповідальності. 1 листопада 1996 року рада, провівши таємне голосування, прийняла рішення про відмову в наданні згоди на притягнення заявника до кримінальної відповідальності. Після цього кримінальне провадження щодо заявника було зупинено, а постанову про обрання запобіжного заходу щодо заявника скасовано.

10. 12 березня 1997 року прокурор вдруге звернувся з поданням до районної ради про надання згоди на притягнення заявника до кримінальної відповідальності.

11. 20 березня 1997 року заявника було затримано під час перетину російсько-українського кордону та направлено назад до Харкова. По дорозі до Харкова заявник втік.

12. 17 квітня 1997 року Харківська міська рада народних депутатів винесла рішення, яким дала згоду на притягнення заявника до кримінальної відповідальності.

13. У той же день слідчий виніс постанову про тримання заявника під вартою.

14. 18 квітня 1997 року попереднє слідство було зупинене у зв'язку з тим, що місцезнаходження заявника було невідоме. Заявника було оголошено в розшук.

15. 8 серпня 1998 року заявника було заарештовано та пред'явлено обвинувачення в ухиленні від сплати податків відповідно до статті 148-2 Кримінального кодексу. Цього ж дня заступник прокурора Харківської області виніс постанову про тримання заявника під вартою.

16. Строк тримання заявника під вартою продовжувався наступним чином: до 6 місяців — 6 жовтня 1998 року прокурором Харківської області; до 10 місяців — 25 січня 1999 року та до 12 місяців — 25 травня 1999 року постановами заступників Генерального прокурора України. Період тримання заявника під вартою на підставі постанов прокурорів закінчився 8 серпня 1999 року.

17. 15 січня 1999 року слідчий змінив кваліфікацію обвинувачення заявника та порушив кримінальну справу за обвинуваченням останнього у шахрайстві, ухиленні від сплати податків, незаконній підприємницькій діяльності, розкраданні майна та зловживанні владою.

18. 4 серпня 1999 року, за 4 дні до закінчення строку тримання заявника під вартою (8 серпня 1999 року), розслідування було закінчено та заявнику було надано матеріали справи для ознайомлення.

19. 30 травня 2000 року заявник та його адвокат закінчили ознайомлення з матеріалами справи.

20. 2 червня 2000 року справу було направлено до Держинського районного суду м. Харкова (далі — районний суд).

21. 13 липня 2000 року суддя районного суду виніс постанову про віддання заявника та інших трьох осіб до суду. У своїй постанові суддя зазначила, що «запобіжний захід стосовно обвинувачених обраний у відповідності із матеріалами справи», та постановила залишити без змін запобіжний захід, обраний органами попереднього слідства.

22. 15 грудня 2000 року та в подальшому в листопаді 2002 року, лютому та травні 2003 року суд надавав заявнику кілька днів для додаткового вивчення матеріалів справи.

23. 11 січня 2000 року після численних скарг заявника щодо його стану здоров'я суд призначив судово-медичну експертизу для з'ясування, чи страждає заявник на хронічні захворювання, які б унеможливили його участь у судових засіданнях. Експертиза не встановила жодних захворювань або медичних протипоказань.

24. 29 січня 2002 року районний суд відмовив у задоволенні клопотання кількох потерпілих щодо зміни запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на підписку про невиїзд. Необхідність залишити запобіжний захід у вигляді тримання під вартою стосовно заявника була обґрунтована тим, що заявнику було пред'явлено обвинувачення у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі строком понад три роки. Ця постанова не підлягала оскарженню.

25. Протягом судового розгляду представник заявника подавала клопотання щодо звільнення заявника з-під варти. Вона стверджувала, що матеріали справи не містять обґрунтованої постанови суду стосовно тримання заявника під вартою та що «первинне» обвинувачення щодо нього вже декриміналізовано. 25 березня 2002 року районний суд відмовив у задоволенні клопотання. Суд зазначив, що заявник був затриманий на підставі постанов прокурора та що суд при попередньому розгляді справи, коли обирав запобіжний захід на час судового розгляду, погодився із цим та залишив без змін запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. Також суд зазначив, що заявник знаходився у розшуку. Беручи до уваги вищенаведене, а також той факт, що заявнику було пред'явлено обвинувачення у вчиненні кількох злочинів, за які передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад три роки, суд відхилив клопотання адвоката. Ця постанова не підлягала оскарженню.

26. 25 жовтня 2002 року установа тримання під вартою надала довідку про те, що заявник доставлявся до суду 246 разів, з них 110 разів на судові засідання та 91 раз для вивчення матеріалів справи.

27. 18 листопада 2002 року суддею було винесено окрему постанову про те, що неявка адвоката заявника у судові засідання без поважних причин розцінюється як небажання здійснювати його захист.

28. 9 грудня 2002 року судом було винесено постанову про залишення клопотання заявника щодо його звільнення без задоволення з тих самих підстав, що були зазначені й у постанові від 25 травня 2002 року (див. пункт 25, зазначений вище).

29. 16 грудня 2002 року внаслідок численних порушень заявником порядку в судовому засіданні суд востаннє попередив заявника за неповагу до суду.

30. 31 березня 2003 року суддею було винесено постанову про видалення заявника із зали засідань до закінчення судового слідства як такого, що систематично порушував порядок.

31. У травні 2003 року адвокат заявника подав ще одне клопотання про звільнення, наголошуючи, що заявник перебуває під вартою понад 4 роки без законних підстав. 12 травня 2003 року районний суд відхилив клопотання, вказавши, що ці питання вже розглядалися судом.

32. 1 вересня 2003 року районний суд визнав заявника винним у шахрайстві, розкраданні майна та зловживанні владою і призначив йому покарання у вигляді позбавлення волі строком до 11 років.

33. 27 квітня 2005 року Харківський обласний апеляційний суд виніс ухвалу, якою залишив без змін вирок суду першої інстанції з невеликими змінами.

34. 20 червня 2006 року Верховний Суд України залишив без змін рішення судів першої та апеляційної інстанцій.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

35. У відповідних положеннях Кримінально-процесуального кодексу, зокрема, зазначено:

Стаття 148 (в редакції на той час). Підстави для застосування запобіжного заходу «При наявності достатніх підстав вважати, що обвинувачений, перебуваючи на волі, скриється від слідства і суду або перешкодить встановленню істини в кримінальній справі, або займатиметься злочинною діяльністю, а також для забезпечення виконання вироку слідчий, прокурор вправі застосувати щодо обвинуваченого один із запобіжних заходів, передбачених статтею 149 цього Кодексу...»

Стаття 149 (в редакції на той час). Запобіжні заходи

Запобіжними заходами є:

1) підписка про невиїзд;

- 2) особиста порука;
- 3) порука громадської організації або трудового колективу;
- 3-1) застава;
- 4) взяття під варту;
- 5) нагляд командування військової частини.

Стаття 155 (в редакції на той час). Взяття під варту

«Взяття під варту як запобіжний захід застосовується в справах про злочини, за які законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад один рік. У виняткових випадках цей запобіжний захід може бути застосовано в справах про злочини, за які законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі і на строк не більше одного року...»

Стаття 156 (в редакції на той час). Строки тримання під вартою

«Тримання під вартою при розслідуванні злочинів у кримінальних справах не може тривати більше двох місяців. Цей строк може бути продовжено районним, міським прокурором, військовим прокурором армії, флотилії, з'єднання, гарнізону та прирівняним до них прокурором у разі неможливості закінчити розслідування та при відсутності підстав для зміни запобіжного заходу — до трьох місяців. Дальше продовження строку може бути здійснено лише через особливу складність справи прокурором Республіки Крим, області, прокурором міста Києва, військовим прокурором округу, флоту і прирівняним до них прокурором — до шести місяців з дня взяття під варту.

Строк тримання під вартою понад шість місяців може бути продовжений заступником Генерального прокурора України — до одного року і Генеральним прокурором України — до півтора року.

Дальше продовження строку не допускається, обвинувачений, якого тримають під вартою, підлягає негайному звільненню.

У разі неможливості закінчити розслідування в повному обсязі у наданий законом строк тримання під вартою і при відсутності підстав для зміни запобіжного заходу Генеральний прокурор України або його заступник дають згоду про направлення справи до суду в частині доказаного обвинувачення. Відносно нерозслідуваних злочинів справа виділяється в окреме провадження і закінчується загальним порядком.

Матеріали закінченої розслідуванням кримінальної справи повинні бути пред'явлені для ознайомлення обвинуваченому та його захиснику не пізніше як за місяць до закінчення граничного строку тримання під вартою, встановленого частиною 2 цієї статті.

Час ознайомлення обвинуваченого та його захисника з матеріалами кримінальної справи при обчисленні строку тримання під вартою як запобіжного заходу не враховується.

При поверненні судом на нове розслідування справи, по якій строк тримання обвинуваченого під вартою скінчився, а за обставинами справи запобіжний захід у вигляді тримання під вартою змінено бути не може, продовження строку тримання під вартою провадиться прокурором, який здійснює нагляд за слідством, у межах одного місяця з моменту надходження до нього справи.

Дальше продовження зазначеного строку провадиться з урахуванням часу перебування обвинуваченого під вартою до направлення справи до суду в порядку і в межах, встановлених частинами 1, 2 і 6 цієї статті».

Стаття 236 (у редакції із змінами від 21 червня 2001 року). Оскарження дій прокурора
«Скарга на дії прокурора при проведенні ним попереднього слідства або окремих слідчих дій у справі подається вищестоящому прокуророві, який її розв'язує в порядку і в строки, що передбачені статтями 234 і 235 цього Кодексу.

Дії прокурора можуть бути оскаржені до суду.

Скарги на дії прокурора розглядаються судом першої інстанції при попередньому розгляді справи або при розгляді її по суті, якщо інше не передбачено цим Кодексом».

Стаття 242 (в редакції на той час). Питання, які з'ясовуються при відданні обвинуваченого до суду

«Судді одноособово чи суд у розпорядчому засіданні зобов'язані з'ясувати щодо кожного з обвинувачених такі питання:

...

(7) чи правильно обрано запобіжний захід щодо обвинуваченого;

..

.

(9) чи вжито заходів до забезпечення відшкодування збитків, заподіяних злочином...»

Стаття 244 (в редакції на той час). Рішення суду в розпорядчому засіданні чи судді одноособово

«...У випадку необхідності змінити запобіжний захід суд в ухвалі, а суддя — в постанові повинен мотивувати прийняте в цьому питанні рішення».

36. У статті 148-2 Кримінального кодексу, зокрема, зазначено таке:

Стаття 148Н2. Ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів

«Умисне ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів, вчинене посадовою особою підприємства, установи, організації, незалежно від форм власності, або фізичною особою...

...

Діяння, передбачені частиною 1 цієї статті, ... якщо вони призвели до ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів в особливо великих розмірах, караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна та позбавленням права займати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років.

Примітка. ...під особливо великим розміром коштів слід розуміти суми податку, збору чи іншого обов'язкового платежу, які в тисячу і більше разів перевищують установлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян».

ЩОДО ПРАВА

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

37. Заявник скаржився, що тримання його під вартою було нерозумно тривалим та незаконним. Він також скаржився, що законність його тримання не перевірялась. Він посилався на пункти 1(с), 3 та 4 статті 5 Конвенції, в яких, зокрема, зазначено:

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

...

(b) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом;

(с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;

...

3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судові засідання.

4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним...»

А. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

38. Суд зазначає, що ці скарги не є очевидно необґрунтованими за пунктом 3 статті 35 Конвенції та не є неприйнятними з інших підстав. Відповідно Суд визнає їх прийнятними.

В. ЩОДО СУТІ

1. Пункт 1 статті 5 Конвенції

(а) Зауваження сторін

39. Уряд зауважував, що тримання заявника під вартою було відповідно до закону та було зумовлено необхідністю запобігти його втечі. Уряд зазначав, що спочатку щодо заявника було обрано запобіжний захід у вигляді підписки про невийзд, проте він не з'являвся на допити та намагався виїхати за кордон. Більше того, у нього були міцні зв'язки за кордоном, включаючи бізнесові та фінансові ресурси. У зв'язку із цим та відповідно до статей 148, 149 та 155 Кримінально-процесуального кодексу органи внутрішніх справ та суди мали підстави для тримання заявника під вартою в якості запобіжного заходу для забезпечення його присутності під час судового слідства. Також Уряд звертав увагу, що з огляду на значну суму збитків, завданих заявником, його тримання під вартою було також обґрунтовано в сенсі пункту 1(b) статті 5 Конвенції.

40. Заявник не надав своїх зауважень.

(b) Загальні принципи, закріплені практикою Суду

41. Суд повторює, що слово «законний» та словосполучення «відповідно до процедури, встановленої законом» у пункті 1 статті 5, по суті, відсилають до національного законодавства і зобов'язують забезпечувати дотримання матеріально-правових і процесуальних норм законодавства. В той час, як правило, саме національні органи, передусім суди, повинні тлумачити і застосовувати національний закон. Суд здійснює розгляд, щоб з'ясувати, чи було дотримано національний закон для цілей цього положення Конвенції (див., зокрема, справу «Ассанідзе проти Грузії» (*Assanidze v. Georgia*) [GC], № 71503/01, п. 171, ECHR 2004-II).

42. Однак, хоча «законність» тримання під вартою за національним законом є першорядним чинником, він не завжди є вирішальним. На додаток до цього Суду належить переконатися, що тримання під вартою протягом періоду, який розглядається, відповідало меті пункту 1 статті 5 Конвенції, яка полягає в недопущенні свавільного позбавлення свободи. Суд також має з'ясувати, чи відповідає сам національний закон Конвенції включно із загальними принципами, які сформульовані чи які впливають з положень Конвенції (див. рішення у справі «Вінтерверп проти Нідерландів» (*Winterwerp v. the Netherlands*), від 24 жовтня 1979 року, п. 45, серія А, № 33).

(с) Законність тримання заявника під вартою

43. Уряд звертав увагу, що тримання заявника під вартою може бути виправданим відповідно до пункту 1(b) статті 5 Конвенції «для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом». Це твердження ґрунтувалося на великій кількості цивільних позовів та рішень цивільних судів проти заявника у контексті його підприємницької діяльності, яка слугувала підґрунтям для кримінального провадження щодо нього. Проте Суд зауважує, що відповідно до матеріалів справи ця підстава ніколи не наводилася національними судами при вирішенні законності тримання заявника під вартою. Більше того, Уряд не висував заперечення щодо застосовності пункту 1(с) статті 5 Конвенції відносно всього періоду тримання заявника під вартою. Таким чином, Суд розглядатиме цю скаргу за пунктом 1(с) статті 5 Конвенції (див., *mutatis mutandis*, «Харкман проти Естонії» (*Harkmann v. Estonia*), заява № 2192/03, пункт 35, рішення від 11 липня 2006 року).

44. Суд зазначає, що тримання заявника під вартою можна розділити на три періоди. До першого періоду входить тримання заявника під вартою згідно із постановами прокурорів, яке тривало із дня арешту заявника 8 серпня 1998 року до 8 серпня 1999 року, коли строк його тримання під вартою, востаннє продовжений постановою прокурора, закінчився (див. пункт 16 вище). Другий період, щодо якого не було жодного рішення, тривав з 8 серпня 1999 року до 13 липня 2000 року, коли суддя вирішив залишити заявнику запобіжний захід у вигляді тримання під вартою на час судового слідства. Останній, третій, період, протягом якого була чинною вищезазначена постанова суду від 13 липня 2000 року та кілька наступних судових постанов, почався 13 липня 2000 року і закінчився визнанням заявника винним 1 вересня 2003 року.

(і) Законність тримання заявника під вартою у період із 8 серпня 1998 року до 8 серпня 1999 року

45. Суд зазначає, що спочатку тримання заявника під вартою було санкціоновано заступником прокурора Харківської області 8 серпня 1998 року. Така процедура тримання під вартою обумовлювалась застереженням, яке Україна зробила до пункту 1(с) статті 5 Конвенції згідно зі статтею 57 Конвенції з метою залишити незмінною до 29 червня 2001 року процедуру затримання і взяття під варту, яка на той час була чинною. Суд посилається на свої висновки у справі *Невмержицький*, згідно з якими за умовами зазначеного застереження Україна не мала конвенційного обов'язку гарантувати, що первісний дозвіл на затримання таких осіб, як заявник, і на тримання їх під вартою надавався відповідною постановою судді. Проте у тій же справі Суд також встановив, що зазначене вище застереження не поширюється на питання продовження тримання під вартою (див. справу «*Невмержицький проти України*» (*Nevmerzhitsky v. Ukraine*), № 54825/00, пп. 112–114, ECHR-2005 II).

46. Тримання заявника під вартою було тричі продовжено відповідними прокурорами на строк від 6 до 12 місяців. Остання постанова про продовження тримання заявника під вартою була винесена 25 травня 1999 року заступником Генерального прокурора (див. пункт 16 вище).

47. Суд зазначає, що про продовження тримання заявника під вартою з 6 жовтня 1998 року по 8 серпня 1999 року не було винесено жодного судового рішення. Рішення про продовження застосування такого запобіжного заходу приймали прокурори, які були стороною в провадженні і яких в принципі не можна вважати «незалежними посадовими особами, яким закон надає право здійснювати судову владу» (див. справу «*Меріт проти України*» (*Merit v. Ukraine*), № 66561/01, п. 63, від 30 березня 2004 року). За цих обставин Суд доходить висновку, що продовження тримання заявника під вартою із 6 жовтня 1998 року по 8 серпня 1999 року було незаконним у розумінні пункту 1(с) статті 5 Конвенції.

(ii) Законність тримання заявника під вартою з 8 серпня 1999 року до 13 липня 2000 року
48. Суд зазначає, що згідно зі статтею 156 Кримінально-процесуального кодексу в редакції

на той час для тримання особи під вартою в період, протягом якого їй надавався доступ до матеріалів справи, відповідного рішення не вимагалось. У цій справі дія останньої постанови прокурора про продовження тримання заявника під вартою закінчилася 8 серпня 1999 року, через 4 дні після того, як він отримав для вивчення матеріали справи. Хоча відповідно до закону строк могло бути продовжено ще на 6 місяців Генеральним прокурором, такого продовження не було, та заявник перебував під вартою з 8 серпня 1999 року до 30 травня 2000 року без будь-якого відповідного рішення щодо його тримання на час вивчення ним матеріалів справи та до того, як справу було передано на розгляд суду першої інстанції.

49. Також Суд зазначає, що тримання заявника під вартою з 30 травня 2000 року до 13 липня 2000 року було обґрунтовано тільки тим, що слідчі органи виконують підготовку обвинувального висновку (з 30 травня 2000 року по 2 червня 2000 року) та матеріали справи передавались суду для розгляду (з 2 червня 2000 року по 13 липня 2000 року). Проте жодних рішень щодо тримання заявника під вартою у зазначений період прийнято не було, хоча, як вбачається з цієї справи, з моменту, коли заявник закінчив вивчення матеріалів справи і до того, як суд постановив тримати заявника під вартою на час судового слідства, міг сплинути значний період.

50. Суд вже вивчав та встановлював порушення пункту 1 статті 5 Конвенції у низці справ стосовно практики тримання обвинувачених під вартою лише на підставі того, що обвинувальний висновок у справі подано до суду. Суд неодноразово наголошував, що практика тримання обвинувачених під вартою без конкретного юридичного підґрунтя або за відсутності чітких правил, які б регулювали такі питання, внаслідок чого такі особи можуть бути позбавленими свободи протягом необмеженого строку без відповідного дозволу суду,— несумісна з принципом юридичної визначеності та принципом захисту від свавілля, які червоною ниткою проходять через Конвенцію і принцип верховенства права (див. справи «Корчуганова проти Росії» (*Korchuganova v. Russia*), № 75039/01, п. 57, від 8 червня 2006 року; «Нахманович проти Росії» (*Nakhmanovich v. Russia*), № 55669/00, пп. 67–68, від 2 березня 2006 року; і «Худойоров проти Росії» (*Khudoiyorov v. Russia*), № 6847/02, пп. 146–148, ЕCHR 2005-Х).

51. Таким чином, період тримання заявника під вартою з 8 серпня 1999 року до 13 липня 2000 року не відповідає вимогам пункту 1 статті 5 Конвенції.

(iii) Законність тримання заявника під вартою з 13 липня 2000 року до 1 вересня 2003 року

52. Суд також зазначає, що відповідно до статті 242 Кримінально-процесуального кодексу національний суд у розпорядчому засіданні при вирішенні питання про віддання обвинуваченого до суду має перевірити, чи є належним запобіжний захід, який було обрано на стадії слідства (див. пункт 35 вище). Надання обґрунтування щодо запобіжного заходу вимагається від суду тільки у разі, якщо він вирішує змінити цей захід (стаття 244 КПК). Не вбачається, що суд зобов'язаний мотивувати продовження тримання обвинуваченого під вартою чи встановлювати якийсь строк при залишенні такого запобіжного заходу.

53. Суд вважає, що відсутність чітко сформульованих положень, які б визначали, чи можливо належним чином продовжити (якщо так, то за яких умов) застосування на стадії судового слідства запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, обраного на визначений період на стадії досудового слідства, не відповідає критерію «передбачуваності закону» для цілей пункту 1 статті 5 Конвенції. Суд також нагадує, що практика, яка виникла у зв'язку із законодавчою прогалиною і яка зумовлює тримання особи під вартою протягом необмеженого і непередбачуваного строку, за обставин, коли таке тримання не передбачається ні конкретним положенням законодавства, ні будь-яким

судовим рішенням, сама по собі суперечить принципу юридичної визначеності, який імплікований Конвенцією і який становить один із основних елементів верховенства права (див. справи «Барановський проти Польщі» (Baranowski v. Poland), № 28358/95, п. 55, ЕСЧР 2000-III, і «Кавка проти Польщі» (Kawka v. Poland), № 25874/94, п. 51, від 9 січня 2001 року).

54. Суд звертає увагу на те, що, хоча районний суд у своїй постанові від 13 липня 2000 року залишив без змін запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, він не встановив строк такого тримання і не вказав жодних підстав для свого рішення (див. пункт 21 вище). Через це заявник залишався в стані невизначеності щодо підстав, за яких його тримали під вартою після цієї дати. У цьому зв'язку Суд повторює, що відсутність будь-яких підстав у судових рішеннях, якими санкціонується тримання під вартою протягом тривалого часу, не відповідає принципу захисту від свавілля, встановленому пунктом 1 статті 5 (див. згадане вище рішення у справі Нахмановича, пп. 70–71, та рішення у справі «Сташайтіс проти Литви» (Stasaitis v. Lithuania), № 47679/99, п. 67, від 21 березня 2002 року). З огляду на ці обставини Суд вважає, що постанова районного суду від 13 липня 2000 року не забезпечила заявнику належного захисту від свавілля, який є невід'ємним складником «законності» тримання під вартою у значенні пункту 1 статті 5 Конвенції, і тому тримання його під вартою після 13 липня 2000 року так само не відповідає пункту 1 статті 5 Конвенції.

55. Таким чином, у цій справі було порушення пункту 1(с) статті 5 Конвенції.

2. Пункт 3 статті 5 Конвенції

56. Уряд зазначав, що тривалість тримання заявника під вартою була розумною з огляду на складність справи та значну кількість слідчих дій, які мали бути проведені. Далі Уряд стверджував, що він не є відповідальним за тривалий період вивчення матеріалів справи заявником. Крім того, Уряд звертав увагу, що тривалість розгляду справи судом першої інстанції також може бути пояснена складністю справи, а також поведінкою заявника та його захисників. Кілька разів захисники не з'явилися до суду. Більше того, сам заявник багато разів скаржився на проблеми зі здоров'ям (див. пункт 23 вище.) Лікарі, які обстежували заявника, визнали його скарги безпідставними. Також заявник часто поведився неналежним чином у залі суду, що унеможливило проведення судових засідань. Внаслідок такої поведінки заявника було видалено із зали суду (див. пункти 29 та 30 вище).

57. Заявник не надав своїх зауважень.

58. Суд зазначає, що органи слідства оголосили заявника у розшук 18 квітня 1997 року після його втечі. Заявник переховувався до його затримання 8 квітня 1998 року. Йому було призначено покарання у вигляді позбавлення волі 1 вересня 2003 року. Таким чином, період його тримання під вартою тривав 5 років та 5 місяців (див. рішення у справі «Б. проти Австрії» (B. v. Austria) від 28 березня 1990 року, пункт 39, серія А, № 175).

59. Далі Суд повторює, що, вирішуючи питання про те, чи було дотримано пункт 3 статті 5 Конвенції, необхідно розглянути й оцінити обґрунтованість підстав, які переконали судові органи у справі, що її розглядає Суд, ухвалювати рішення із суттєвим відхиленням від принципу забезпечення поваги до особистої свободи та від презумпції невинуватості, що має місце при будь-якому ув'язненні особи без засудження її судом (див. рішення у справі «Стогмюллер проти Австрії» (Stogmuller v. Austria) від 10 листопада 1969 року, п. 4, серія А, № 9).

60. Суд зазначає, що, хоча переховування заявника протягом одного року було для органів влади достатньою причиною для тримання його під вартою на час попереднього слідства та судового слідства, тяжкість пред'явлених йому обвинувачень та ризик його втечі були єдиними підставами для суду не змінювати обраний заявнику запобіжний захід. Перше судове рішення щодо цього було прийнято через два роки та три місяці після його арешту. Проте згідно з пунктом 3 статті 5 Конвенції зі спливом певного часу саме тільки існування

обґрунтованої підозри перестає бути підставою для позбавлення свободи, і судові органи мають навести інші підстави для продовження тримання під вартою (див. справи «Яблонський проти Польщі» (Jablonski v. Poland), № 33492/96, п. 80, від 21 грудня 2000 року, та «І. А. проти Франції» (I. A. v. France), № 28213/95, п. 102, Reports of Judgments and Decisions 1998-VII). До того ж такі підстави мають бути чітко вказані національними судами (див. справу «Іловецький проти Польщі» (Iłowiecki v. Poland), № 27504/95, п. 61, від 4 жовтня 2001 року). Жодних таких підстав у справі, що розглядається, суди не зазначили. Крім того, національні суди жодного разу не розглядали можливості обрання альтернативних запобіжних заходів замість тримання під вартою, і органи влади, посиляючись головним чином на серйозність пред'явлених заявнику обвинувачень, продовжували тримання заявника під вартою на підставах, які не можна вважати «відповідними і достатніми».

61. Зазначені вище висновки є достатніми для визнання Судом порушення пункту 3 статті 5 Конвенції у цій справі.

3. Пункт 4 статті 5 Конвенції

62. Уряд зазначав, що всі клопотання заявника протягом провадження щодо заміни тримання його під вартою на менш суворий запобіжний захід швидко та ретельно розглядалися судами. Більше того, два клопотання щодо зміни запобіжного заходу стосовно заявника, що були подані іншими сторонами провадження, також було розглянуто судом, що свідчить, на думку Уряду, про те, що право заявника на перегляд законності його тримання під вартою було забезпечено у значно більшій мірі, ніж це передбачено пунктом 4 статті 5 Конвенції.

63. Заявник не надав своїх зауважень.

64. Суд повторює, що пункт 4 статті 5 Конвенції забезпечує заарештованим чи затриманим особам право на перегляд матеріально-правових і процесуальних умов, які, з погляду Конвенції, є суттєвими для забезпечення «законності» позбавлення свободи. Це означає, що компетентний суд має перевірити не лише дотримання процесуальних вимог національного законодавства, а й обґрунтованість підозри, яка стала підставою для затримання, а також мети, з якою застосовувалися затримання та подальше тримання під вартою (див. справу «Буткевічюс проти Литви» (Butkevicius v. Lithuania), № 48297/99, п. 43, ECHR 2002-II).

65. Що стосується фактів цієї справи, Суд зазначає, що після кількох переглядів підстав для продовження тримання заявника під вартою (див. пункти 25, 28, 60 та 61 вище) 12 березня 2003 року національний суд відмовився ще раз розглядати розумність тримання заявника під вартою на підставі того, що він вже раніше декілька разів визначав законність такого тримання, відмовивши, таким чином, заявнику в реалізації його права на перегляд законності тримання під вартою, яке закріплено пунктом 4 статті 5 Конвенції. На думку Суду, у цій справі не було адекватного судового реагування на скарги заявника всупереч положенням пункту 4 статті 5 Конвенції.

66. Таким чином, Суд вирішує, що у цій справі було порушення пункту 4 статті 5 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

67. Заявник скаржився, що тривалість провадження була несумісною із вимогою «розумного строку», яка передбачена пунктом 1 статті 6 Конвенції. Пункт 1 статті 6 Конвенції, зокрема, передбачає:

«Кожен має право на ... розгляд його справи упродовж розумного строку ... судом, ... який

...

встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення».

68. Уряд оскаржив це твердження.

69. Період, який має бути розглянутий, починається тільки з 11 вересня 1997 року, коли України визнала право звернення до Суду. Тим не менш для оцінки розумності періоду, який пройшов з того часу, необхідно прийняти до уваги стан провадження на той час.

70. Більше того, період, протягом якого заявник переховувався (з 11 вересня 1997 року до 8 серпня 1998 року), має бути виключений із загального строку тривалості провадження (див. рішення у справі «Гіроламі проти Італії» (Girolami v. Italy), від 19 лютого 1991 року, пункт 13, серія А, № 196-Е, рішення у справі «Смірнова проти Росії» (Smirnova v. Russia), заяви № 46133/99 та 48183/99, пункт 81, ECHR 2003-IX). Період, який розглядається, почався 8 серпня 1998 року та закінчився 20 червня 2006 року. Таким чином, він тривав понад 7 років 10 місяців та 12 днів у судах трьох інстанцій.

А. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

71. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою в розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд далі зазначає, що скарга не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Таким чином, вона має бути визнана прийнятною.

В. ЩОДО СУТІ

72. Уряд стверджував, що кримінальна справа щодо заявника стосувалася кількох обвинувачених осіб та значної кількості потерпілих. Більше того, ця справа стосувалася складних питань фінансових махінацій, що вимагало численних судових експертиз, допитів та клопотань про надання юридичної допомоги держав, де заявник займався підприємницькою діяльністю та мав власність.

73. Суд повторює, що розумність тривалості провадження має оцінюватись в світлі обставин справи та наступних критеріїв: складність справи, поведінка заявника та відповідних державних органів (див., серед багатьох інших, рішення у справі «Пелісьє та Сассі проти Франції» (Pelissier and Sassi v. France) [GC], заява № 25444/94, пункт 67, ECHR 1999-II).

74. Суд неодноразово встановлював порушення пункту 1 статті 6 Конвенції в схожих справах (див. «Пелісьє та Сассі проти Франції» (Pelissier and Sassi), згадану вище).

75. Дослідивши всі надані матеріали справи, Суд зазначає, що Уряд не навів жодного факту чи переконливого аргументу, який дозволив би дійти іншого висновку в цій справі. Не дивлячись на те, що заявник сприяв подовженню тривалості провадження, його поведінка не може виправдати загальну тривалість провадження. Беручи до уваги практику Суду з цього питання, Суд вважає, що у цій справі тривалість провадження була надмірною та не відповідала вимозі «розумного строку».

Таким чином, у цій справі було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

76. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

77. Заявник не заявляв вимог щодо справедливої сатисфакції. Відповідно Суд вирішує, що немає підстав присуджувати грошове відшкодування.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* решту заяви прийнятною.
2. *Постановляє*, що у цій справі було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.
3. *Постановляє*, що у цій справі було порушення пункту 3 статті 5 Конвенції.

4. *Постановляє*, що у цій справі було порушення пункту 4 статті 5 Конвенції.

5. *Постановляє*, що у цій справі було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 6 листопада 2008 року відповідно до пп. 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

К. ВЕСТЕРДІК (C. Westerdiek)

Секретар

П. ЛОРЕНЦЕН (P. Lorenzen)

Голова